
Prilagodba Sporazuma o konvencionalnim snagama (*CFE Treaty*)

ROBERT BARIĆ¹

Sažetak

Na nedavno održanom samitu OESS-a u Istanbulu službeno su usvojene prilagodbe Sporazuma o konvencionalnim snagama na području Europe (CFE Treaty), čime je izvedena prilagodba ovog sporazuma nastalog na kraju hladnog rata novim prilikama u Europi. Time ipak nije do kraja dovršena adaptacija sporazuma: s jedne strane predstoji širenje CFE sporazuma na europske zemlje koje do sada njime nisu obuhvaćene (područje Baltika, zemlje nastale raspadom SFRJ), a s druge strane problemi povezani s ruskim bočnim zonama ostaju i dalje otvoreni uslijed najnovije ruske vojne akcije u Čečeniji.

Ključne riječi: *konvencionalne snage, OESS, CFE sporazum*

Sporazum o konvencionalnim snagama na području Europe² je posljednji sporazum o kontroli naoružanja donesen u razdoblju hladnog rata (sporazum je potpisan 19. studenoga 1990. godine, nakon 20 mjeseci intenzivnog pregovaranja predstavnika NATO-a i Varšavskog ugovora. Kao cilj CFE sporazuma navedeno je jačanje stabilnosti i sigurnosti u Europi stvaranjem balansiranih konvencionalnih snaga; postizanjem nižih razina konvencionalnog naoružanja i opreme; eliminiranjem nejednakosti u konvencionalnom naoružanju koje bi mogle ugroziti stabilnost i sigurnost; sprečavanjem razvijanja sposobnosti za otpočinjanje iznenadnih napada ili velikih ofenzivnih operacija bilo koje strane.

1. Porijeklo CFE sporazuma

Iako su postojali i raniji pokušaji postizanja dogovora o smanjivanju konvencionalnih snaga u Europi između NATO-a i VU-a,³ prva stvarna

-
- 1 Robert Barić je djelatnik u Uredu predsjednika RH i polaznik poslijediplomskog studija Međunarodni politički odnosi na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu
 - 2 Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty.
 - 3 Neuspješni pregovori o Obostranoj i balansiranoj redukciji snaga (Mutual and Balanced Force Reduction, MBFR) koji su se s povremenim prekidima vodili između 1973. i 1989.

moćnost nastupila je tek dolaskom na vlast Mihaela Gorbačova 1985. godine i pokretanjem Perestrojke. Ozbiljni problemi koji su potresali sovjetsku ekonomiju prisilili su SSSR na normalizaciju odnosa sa Zapadom. Jedan od bitnih uvjeta za normalizaciju bilo je i postizanje dogovora o smanjivanju konvencionalnih snaga oba bloka u Europi. Donošenjem nove doktrine Varšavskog ugovora 1987. godine, kojom je odbačen dotadašnji ofenzivni karakter sovjetske vojne doktrine, uz traženje kvalitativnog i kvantitativnog ograničenja oružanih snaga SSSR-a i njegovih saveznika,⁴ zajedno s spremnošću SSSR-a da pristane na asimetrično smanjivanje konvencionalnih snaga (odnosno da prihvati veće smanjivanje vlastitih snaga) otvorili su put pregovorima koji su doveli do potpisivanja CFE sporazuma 1990. godine (brojčana nejednakost snaga Varšavskog ugovora i NATO-a u trenutku potpisivanja sporazuma prikazana je u tablici 1).

Unatoč potpisivanju sporazuma krajem 1990. godine, promjene koje su uslijedile (ujedinjenje Njemačke, raspad Varšavskog ugovora i Sovjetskog Saveza) dovele su do problema koji su ugrozili netom postignuti sporazum. Prvi od problema koji su zaprijetili CFE sporazumu bila je činjenica da su sovjetske oružane snage 1989. i 1990. godine (prije potpisivanja sporazuma) prebacile velike količine naoružanja i opreme istočno od Urala (odnosno na područje koje neće biti obuhvaćeno CFE sporazumom). Neposredno pred potpisivanje sporazuma, usporedbom sovjetskih podataka iz 1988 i 1990. godine otkriven je manjak koji se kretao između 20.000 i 40.000 oružanih sustava.⁵ Sovjetsko objašnjenje za nastalu razliku bilo je kako je nakon 1989. godine uništeno 4.000 tenkova, a 8.000 tenkova premješteno u divizije smještene u azijskom djelu SSSR-a te u skladišta smještena istočno od Urala. Također, istočno od Urala poslana su i tisuće primjeraka ostale opreme (oklopna borbeno vozila, topnička oružja, borbeni helikopteri). Prema sovjetskim tvrdnjama, ta oprema poslana je kako bi se zamijenila zastarjela oprema u sastavu divizija u azijskom djelu SSSR-a.

godine između ograničenog broja zemalja oba bloka, radi smanjivanja snaga u centralnoj zoni Europe.

- 4 Uvođenje koncepta „razumne dovoljnosti“ (ograničavanje na pripremanje obrambenih operacija i održavanje nivoa snaga dovoljnog za odvratanje napada, ali ne i poduzimanje napada) i „defenzivne obrane“ (spriječiti sukobe te u slučaju rata, obrambenim djelovanjima spriječiti protivničku pobjedu i tako otvoriti put prekidu neprijateljstava umjesto traženja pobjede u ratu).
- 5 Između 6.000 i 11.000 tenkova, 12.000 oklopnih borbenih vozila, 12.000 topničkih oružja, 3.000 borbenih zrakoplova.

Tablica 1

Objavljeni sastav snaga zemalja Varšavskog ugovora i NATO-a u trenutku potpisivanja CFE sporazuma, studeni 1990.

Država	Tenkovi	Topničko oružje	Oklopna borbena vozila	Borbene helikopteri	Borbene avioni
Države Varšavskog ugovora					
Bugarska	2416	2474	2010	44	387
Čehoslovačka	3035	3485	4359	56	369
Mađarska	1345	1047	1720	39	110
Poljska	2850	2300	2377	128	654
Rumunjska	2851	3819	3135	104	407
SSSR	20.694	13.828	29.348	1330	6445
Ukupno Varšavski ugovor	33.191	26.953	42.949	1701	8372
Države NATO-a					
Belgija	359	376	1282	0	191
Danska	419	553	316	3	106
Francuska	1358	1330	4125	429	700
Grčka	1725	1941	1639	0	480
Italija	1912	2222	3591	169	584
Kanada	77	38	277	12	45
Nizozemska	913	838	1467	91	196
Njemačka	7133	4644	9598	357	1064
Norveška	205	532	146	0	90
Portugal	146	334	259	0	96
SAD	5904	2601	5747	279	704
Španjolska	854	1373	1259	28	252
Turska	2888	3202	1554	0	589
Ujedinjeno Kraljevstvo	1198	636	3193	368	842
Ukupno NATO	25.091	20.620	34.453	1736	5939

Izvor: Arms Control Reporter 1990, str. 407.

Zatim, značajne snage su prebačene u sastav mornaričkog pješništva (tri motostreljačke divizije, s 120 tenkova, 753 oklopna borbena vozila i 234 topnička oružja), obalnih obrambenih snaga (novostvorena postrojba, u čiji je sastav ušlo 813 tenkova, 972 oklopna borbena vozila i 846 topničkih oružja) i strateških raketnih snaga (u čiji je sastav prebačeno 1.791 oklopno vozilo pod izlikom opremanja snaga sigurnosti zaduženih

za zaštitu oružja i postrojenja; ta kategorija opreme također je izuzeta iz CFE sporazuma)⁶ što je postavilo pitanje je li time povrijeđen članak III CFE sporazuma. Problem je riješen 14. lipnja 1991., sovjetskim pristajanjem na uništavanje djela preseljene opreme (oko 14.500 primjeraka oružja – 6.000 tenkova, 1.500 oklopnih borbenih vozila i 7.000 topničkih oružja)⁷ i prihvaćanjem uključivanja oružja i opreme u postrojbama mornaričkog pješaštva i obalnim obrambenim snagama u ograničenja određena CFE sporazumom⁸ (time je uklonjena mogućnost daljnjeg transfera naoružanja i opreme iz područja pokrivenog CFE sporazumom, što bi predstavljalo izigravanje sporazuma).⁹ Oklopna vozila prebačena u strateške snage izuzeta su iz CFE kvota, što je predstavljalo ustupak Rusiji.

Tablica 2

Podjela CFE kvota bivšeg SSSR-a između država ZND-a prema odredbama Taškentskog sporazuma

Država	Tenkovi	Oklopna borbeno vozila	Topničko oružje	Avioni	Helikopteri
Armenija	220	220	285	100	50
Azerbejdžan	220	220	285	100	50
Bjelorusija	1800	2600	1615	260	80
Gruzija	220	220	285	100	50
Moldova	210	210	250	50	50
Ruska Federacija	6400	11.480	6415	3450	890
Ukrajina	4600	5050	4040	1090	330

CFE sporazum je ratificirao i Kazahstan. Međutim, kako je samo mali dio teritorija Kazahstana obuhvaćen CFE sporazumom, i kako tamo ne postoje vojne baze, Kazahstan je izuzet iz primjene odredbi CFE sporazuma.

Izvor: SIPRI Yearbook 1993, SIPRI/Oxford University Press 1993., str. 597.

Drugi značajan problem bio je kako rasporediti CFE kvote među zemljama nastalim raspadom SSSR-a. Dogovor između osam bivših sovjetskih republika je postignut 15. svibnja 1992. godine u Taškentu, pri

6 Procjenjuje se da je sveukupno transferirano između 50.000 i 70.000 primjeraka oružja (tenkovi, topovi, oklopna vozila i druga oprema).

7 Rusija je uništila samo 6.500 primjeraka oružja povučenih iza Urala, što je bilo dovoljno za ispunjavanje preuzetih pravnih obveza proizišlih iz dogovora, ali nedovoljno za ispunjavanje političke obveze o uništenju cjelokupnog viška.

8 Sovjeti su prihvatili ograničenje snaga u sastavu mornaričkog pješaštva i obalnih obrambenih snaga na 933 tenka, 972 oklopna borbeno vozila i 1.080 topničkih oružja.

9 Vidi: Veenendaal, Lambert W., *Conventional stability in Europe: problems and solutions*, *Nato Review*, Vol. 39, No. 4, kolovoz 1991., str. 21–26.

čemu je Ruska Federacija dobila sljedeće kvote: 48% tenkova, 48% topničkih oružja, 67% borbenih aviona i 59% borbenih helikoptera (tablica 2). Ruski vojni vrh izrazio je svoje nezadovoljstvo s ovakvom podjelom, smatrajući da je europski dio Rusije time ostavljen s nedovoljnim snagama za vođenje velikog konvencionalnog rata ili intervencije na jugu (Kavkaz, zbog ograničenja određenih za bočne zone).

2. Odredbe i provedba sporazuma

Bit CFE sporazuma sastoji se u smanjivanju prijetnje masivne konvencionalne ofenzive u središtu Europe, što se postiglo ograničavanjem pet tipova konvencionalnog naoružanja – tenkova, oklopnih borbenih vozila (borbena vozila pješaštva i oklopni transporteri), topničkih oružja, borbenih helikoptera i borbenih aviona. Teritorijalno, Sporazum obuhvaća gotovo sav nacionalni teritorij zemalja–potpisnica, uz određene izuzetke.¹⁰ Ograničenja Sporazuma su zahvatila dvije grupe europskih država – zapadnu grupu koju čine članice NATO–a i istočnu grupu koju čine zemlje (sada raspuštenog) Varšavskog ugovora. Svaka grupa zemalja može imati maksimalno 20.000 tenkova (od toga ne više od 16.500 u aktivnim postrojbama), 30.000 oklopnih borbenih vozila (do 27.300 u aktivnim postrojbama; od ukupnog broja, najviše 18.000 mogu biti borbena vozila pješaštva, a u okviru ovog broja može biti najviše do 1.500 teških oklopnih vozila), 20.000 topničkih oružja (17.000 u aktivnim postrojbama), 2.000 borbenih helikoptera i 6.800 borbenih aviona (za razdiobu kvota među pojedinim državama, vidi tablicu 3, str. 271).¹¹

Dalje, na području teritorija svake grupe zemalja uspostavljena su i dodatna ograničenja u zonama razmještaja formiranim u obliku koncentričnih krugova koji se pružaju od središta (centra europskog kontinenta), kako bi se spriječilo preveliko nagomilavanje naoružanja u zonama (posebno u bočnim zonama).¹² CFE sporazum je ostavio zemljama svake

10 Isključen je jugoistočni dio Turske i teritorij SSSR–a istočno od Urala i Kaspijskog mora. Službeni naziv za geografsku zonu obuhvaćenu odredbama sporazuma je ATTU (Atlantic-to-the-Urals).

11 Članak IV CFE sporazuma.

12 Ukupno su određene tri kružne zone i četvrto područje bočnih zona. Prva kružna zona je najmanja i obuhvaća područje Srednje Europe (područje Belgije, bivše Čehoslovačke (sada Češke Republike i Slovačke), Mađarske, Luksemburga, Nizozemske, Njemačke, Poljske), za koju je TLE limit 15.000 tenkova, 22.000 oklopnih borbenih vozila i 10.000 topničkih oružja. Druga zona obuhvaća Dansku i Farsko otočje, Francusku, Italiju, Ujedinjeno Kraljevstvo te dio bivšeg SSSR–a (četiri vojna okruga — Baltički, Bjeloruski, Karpatski i Kijevski; sada u ovu zonu ulaze države nastale raspadom SSSR–a: Estonija, Letonija, Litva, Bjelorusija, Ukrajina) s TLE ograničenjima od 20.600 tenkova, 38.520 oklopnih borbenih vozila i 18.200 topničkih oružja. Treća zona obuhvaća Portugal (zajedno s Azorskim otocima i Madeirom), Španjolsku (s Kanarskim otocima) i teritorij bivšeg SSSR–a zapadno od Urala (Moskovski vojni okrug, Vojni okrug Volga–Ural; sada je područje podijeljeno između Bjelorusije, Ruske Federacije, Ukrajine i Kazahstana) s TLE

grupe slobodne ruke u određivanju načina raspodjele naoružanja na vlastitom teritoriju (u okviru ukupnih ograničenja propisanih sporazumom).¹³

Promjene koje su utjecale na modifikaciju prvobitnog oblika CFE sporazuma prihvaćene su 17. srpnja 1992., a puno stupanje na snagu sporazuma uslijedilo je 9. studenoga 1992. godine (nakon što su sve države potpisnice ratificirale Sporazum). Eliminacija viška opreme pokrivene sporazumom (TLE, *treaty-limited equipment*) odvijala se u tri faze:¹⁴

1. U prvoj fazi, koja se protezala u razdoblju od 16 mjeseci od punog stupanja na snagu CFE sporazuma (do rujna 1993.), svaka potpisnica sporazuma trebala je eliminirati barem 25% viška TLE.
2. U drugoj fazi (28 mjeseci od stupanja CFE sporazuma na snagu, do rujna 1994.) trebalo je provesti 60% redukcije TLE.
3. Treća faza, u kojoj bi bio eliminiran cjelokupni TLE višak, trebala se završiti 40 mjeseci od stupanja sporazuma na snagu (studen 1995.).

Provjera uništavanja TLE osigurana je višeslojnim verifikacijskim postupkom koji se sastoji od izravnih inspekcija na mjestu uništavanja i skladištenja TLE (*on-site inspections*), pasivnih inspekcija (provjera različitih postrojbi oružanih snaga zemalja potpisnica radi utvrđivanja poštivanja razine TLE određenih sporazumom), iznenadnih inspekcija, inspekcija namijenjenih certifikaciji i rekategorizaciji, te korištenju tehničkih nadzornih sredstava (izvidnički avioni, sateliti i sl.). Osim iznenadnih inspekcija, koje se mogu odbiti, sve druge vrste inspekcija su obavezne i moraju se provesti.¹⁵

Trajanje provođenja CFE sporazuma je neograničeno. Četrdeset i šest mjeseci nakon stupanja na snagu, i u petogodišnjim intervalima nakon toga, zemlje potpisnice će se sastajati na konferencijama radi pregleda CFE sporazuma. Svaka od potpisnica CFE sporazuma ima pravo povlačenja iz Sporazuma u slučaju nepredviđenih događaja (s najavom koja

limitom od 10.000 tenkova, 9.680 oklopnih borbenih vozila i 9.800 topničkih oružja. Kao bočne zone definirana su sljedeća područja: cjelokupni teritorij Bugarske, Grčke, Islanda, Norveške, Rumunjske te dijelovi bivšeg SSSR-a (Lenjingradski, Odeški, Sjevernokavkaski i Transkavkaski vojni okrug) i Turske (teritorij zapadno od Urala). Raspadom SSSR-a u sastav bočnih zona ulaze teritoriji Moldove, Armenije, Gruzije i Azerbejdžana, te dijelovi Ruske Federacije (Lenjingradski (Sjeverni) i Sjevernokavkaski vojni okrug) i Ukrajine (Odeska vojna oblast). TLE limit za bočne zone iznosi 9.400 tenkova, 11.800 oklopnih borbenih vozila i 12.000 topničkih oružja. Bočne zone u stvorene su na inzistiranje Norveške i Turske, kako bi se spriječilo transferiranje oružja iz Srednje Europe na ta područja, a time i vojno ugrožavanje te dvije države.

13 Članci IV, V, VI CFE sporazuma.

14 Članak VIII CFE sporazuma.

15 Članci XIV, XV CFE sporazuma.

Tablica 3*Limiti država potpisnica CFE sporazuma*

Država	Ljudstvo ¹	Tenkovi	Oklopna borbena vozila	Topništvo	Borbeni avioni	Borbeni helikopte- ri
Istočna grupa						
Armenija	32.682	220	220	285	100	50
Azerbejdžan	70.000	220	220	285	100	50
Bjelorusija	100.000	1800	2600	1615	260	80
Bugarska	104.000	1475	2000	1750	235	67
Češka	93.333	957	1367	767	230	50
Gruzija	40.000	220	220	285	100	50
Moldova	20.000	210	210	250	50	50
Mađarska	100.000	835	1700	840	180	108
Poljska	234.000	1730	2150	1610	460	130
Rumunjska	230.248	1375	2100	1475	430	120
Ruska Federacija	1.450.000	6400	11.480	6415	3450	890
Slovačka	46.667	478	683	383	115	25
Ukrajina	450.000	4080	5050	4040	1090	330
Zapadna grupa						
Belgija	70.000	334	1099	320	232	46
Danska	39.000	353	316	533	106	12
Francuska	325.000	1306	3820	1292	800	352
Grčka	158.621	1735	2534	1878	650	18
Italija	315.000	1348	3339	1955	650	142
Kanada	10.660	77	277	38	90	13
Nizozemska	80.000	743	1080	607	230	69
Njemačka	345.000	4166	3446	2705	900	306
Norveška	32.000	170	225	527	100	0
Portugal	75.000	300	430	450	160	26
SAD	250.000	4006	5732	2492	784	518
Španjolska	300.000	794	1588	1310	310	71
Turska	530.000	2795	3120	3523	750	43
Ujedinjeno Kraljevstvo	260.000	1015	3176	636	900	384

¹ Prema CFE-1A sporazumu.Izvor: *The Military Balance 1995/96, str. 298.*

se daje 150 dana prije povlačenja) ili u slučaju da neka druga potpisnica sporazuma poveća TLE iznad limita određenih Sporazumom.¹⁶

CFE-1A sporazum

Pregovori o smanjenju broječnog sastava zemalja potpisnica CFE sporazuma (CFE-1A pregovori) doveli su do sklapanja CFE-1A sporazuma¹⁷ 6. srpnja 1992. godine, te njegovog stupanja na snagu 17. srpnja 1992. godine. Bit ovog sporazuma je u političkoj obvezi zemalja potpisnica da ograniče (te, gdje je moguće, reduciraju) broj ljudstva u sastavu njihovih konvencionalnih snaga. CFE-1A sporazum nema obvezujući karakter, i stoga nije bio subjektom ratifikacije parlamenata država potpisnica.

CFE-1A sporazum određuje gornji broj vojnog osoblja svake države sudionice CFE sporazuma. Svaka država određuje tu brojku (uzimajući u obzir njezine nacionalne obrambene planove i sigurnosne interese). Ta brojeva ograničenja nisu subjekt pregovora među sudionicima, iako se o njima može voditi diskusija prije usvajanja sporazuma. CFE-1A sporazum uključuje detaljnu razmjenu informacija, tri stabilizirajuće mjere, te zahtjeva davanje obavijesti u slučaju mijenjanja broječnog sastava ljudstva (obavijest o značajnom povećanju snaga postrojbi, te aktiviranju pričuvnih postrojbi).

Okolo provedbe CFE-1A sporazuma nije bilo nikakvih teškoća zbog činjenice da su sve zemlje obuhvaćene ovim sporazumom već do 1996. godine smanjile brojevi sastav svojih konvencionalnih snaga ispod utvrđenih limita.¹⁸

Provedba CFE sporazuma

Unatoč problemima vezanima uz donošenje CFE sporazuma, njegova primjena odvijala se iznenađujuće brzo. Odredbe o stupnjevitom uništavanju TLE u tri roka propisane Sporazumom su uglavnom poštivane, s određenim izuzecima. Problem u izvršavanju odredbi Sporazuma predstavljala je činjenica da se uništenje TLE odvijalo neravnomjerno: dok su članice NATO-a do ožujka 1995. godine uništile 90% njihova viška TLE, druge države su značajno zaostajale u ispunjavanju svojih obaveza uništivši 70 % viška TLE. U skupini država-potpisnica izvan sastava NATO-a nemogućnost pravovremenog uništenja TLE su 1995. godine objavile Ruska Federacija, Bjelorusija, Ukrajina i kavkaske republike. Glavni razlog kašnjenja bio je nedostatak sredstava potrebnih za uni-

16 Članci XVIII i XIX CFE sporazuma.

17 Završni akt pregovora o snazi osoblja u konvencionalnim oružanim snagama u Europi, CFE-1A sporazum (*Concluding Act of the Negotiation on Personnel Strength of Conventional Armed Forces in Europe, the CFE-1A Agreement*).

18 Vidi *The Military Balance 1995/96*.

štavanje viška TLE. Izuzetak su bile Bjelorusija i Ruska Federacija. Bjelorusija je pokušala ucijeniti članice NATO-a prekidom procesa uništenja TLE 23. veljače 1995. godine kako bi dobila dodatna sredstva. Pregovori s NATO-om su potrajali do rujna, kada je Bjelorusija ponovno otpočela s uništavanjem TLE, no zbog šestomjesečnog zastoja nije bilo moguće uništiti višak TLE do isteka trećeg roka. Što se tiče Ukrajine, glavni razlog kašnjenja bio je spor s Rusijom o podjeli Crnomorske flote, što je uključivalo i kopnene snage.¹⁹ Napokon, rusko kašnjenje (a s njime povezano i kašnjenje kavkaskih republika, prouzrokovano i nedostatkom sredstava potrebnih za uništenje TLE) bilo je vezano za rusku južnu bočnu zonu (Sjevernokavkaski vojni okrug), i činjenicu da su se u Čečeniji tada odvijale borbe. Glavni problem bio je povezan s pitanjem bočnih zona; kašnjenja u uništenju TLE zbog nedostatka sredstava odnosno vojnih sukoba (sukob između Armenije i Azerbejdžana) nisu predstavljala prijetnju daljnjem provođenju CFE sporazuma usprkos tome što do sredine 1998. godine četiri zemlje (Armenija, Azerbejdžan, Bjelorusija, Ruska Federacija) nisu još uvijek uništile višak TLE,²⁰ ali neriješeno pitanje statusa bočnih zona moglo je ugroziti i samo postojanje Sporazuma.

Na kraju trećeg roka određenog Sporazumom, sve potpisnice uništile su 19.200 tenkova, 18.600 oklopnih borbenih vozila, 9.800 topničkih oružja, 2.200 borbenih aviona i 370 helikoptera.²¹ Istovremeno je izvedeno više od 2.700 direktnih inspekcija mjesta za uništavanje opreme.

3. Pitanje bočnih zona i modifikacija sporazuma 1996. godine

Prva ozbiljna kriza vezana uz CFE sporazum uslijedila je ruskim zahtjevom za modifikacijom Sporazuma radi omogućavanja povećanja TLE limita u bočnim zonama na teritoriju Ruske Federacije (Lenjingradski i Sjevernokavkaski vojni okrug), odnosno modifikacije članka V sporazuma kojim se definiraju bočne zone. Ruski vojni krugovi su svoje argumente za modifikaciju bočnih zona temeljili na činjenici da propisana ograničenja (tablica 4) više nisu relevantna zbog korjenito promijenjene situacije nakon donošenja sporazuma, te sukoba na južnoj periferiji Ruske Federacije (rat u Čečeniji 1994.–1996.; sukobi na području Gruzije,

19 Ukrajina i Ruska Federacija morale su (prema sporazumu koji je SSSR postigao s NATO-om 14. lipnja 1991. godine o rješavanju pitanja viška TLE u sastavu mornaričkog pješništva i obalnih obrambenih snaga) zajednički uništiti 602 tenka, 1.725 oklopnih borbenih vozila i 1.080 topničkih oružja (uništavanje viška TLE u sastavu kopnenih snaga Baltičke i Crnomorske flote).

20 Boese, Wade, CFE Compliance Report Issued; Treaty Adaptation Talks Continue, *Arms Control Today*, lipanj–srpanj 1998. (<http://www.armscontrol.org/ACT/junjul98/cfejj98>).

21 Successful Conclusion of the CFE Reduction Period, *ACDA Fact Sheet*, 1. prosinca 1995.

Armenije i Azerbejdžana) čime je ugrožena ruska sigurnost.²² Ovo mišljenje podržalo je i rusko političko vodstvo: izjava ruskog ministarstva vanjskih poslova iz prosinca 1994. godine navodi kako ograničenja u okviru CFE sporazuma postala diskriminacijska prema Rusiji.²³ Bivši ruski ministar obrane general Pavel Gračev konkretno je i naveo ruske zahtjeve za povećanjem TLE u bočnim zonama za dodatnih 400 tenkova, 2.420 borbenih oklopnih vozila i 820 topničkih oružja (odnosno oprema za opremanje kompletne motostreljačke divizije). Navedeno povećanje trebalo je omogućiti i premještanje dijela postrojbi povučenih iz Istočne Europe smještenih u Moskovskom vojnom okrugu i Vojnom okrugu Volga na područje Kavkaza (u oba vojna okruga ne postoji infrastruktura dovoljna za smještaj svih prispjelih snaga).

Za modifikaciju TLE u bočnim zonama bila je zainteresirana i Ukrajina (za razmještaj većeg broja TLE od dozvoljenog u Odeskom vojnom okrugu), zbog velike ekonomske cijene premještanja TLE i postrojbi, izgradnje nove infrastrukture za smještaj premještenih postrojbi te navođenja činjenice da ograničenja propisana CFE sporazumom Ukrajini namću obranu četvrtine njezina teritorija (Odeski vojni okrug) samo sa 17 % tenkova, 7% oklopnih borbenih vozila i 22% topničkih oružja od ukupnog broja istih u sastavu ukrajinskih oružanih snaga.²⁴

Navedenom zahtjevu oštro su se suprotstavile Norveška i posebno Turska, smatrajući kako će time biti ugrožena njihova sigurnost. Rusko neispunjavanje odredbi Sporazuma povezanih s brojnošću TLE u bočnim zonama u trenutku isteka trećeg roka za uništavanje TLE (studeni 1995. godine) predstavljalo je izravno ugrožavanje CFE sporazuma.

Ruska strana već je u travnju 1995. godine najavila da zbog sukoba u Čečeniji neće biti u stanju ispuniti odredbe CFE sporazuma vezane za bočne zone te da se redukcija TLE može provesti „samo u stabilnim okolnostima”.²⁵ Zapad je izrazio veliku zabrinutost zbog ove ruske na-

22 Kao dodatni argumenti vezani uz potrebu modifikacije ruskih bočnih zona navedene su i sljedeće činjenice: donošenje nove ruske vojne doktrine krajem 1993. godine, koja naglašava potrebu balansirane obrane; oba vojna okruga na području bočnih zona više nisu pozadinska već granična područja koja sada zauzimaju više od polovine teritorija europskog djela Rusije, te je nelogično očekivati da se tako veliko područje može braniti samo s oko 15% od ukupnog broja ruskih oružanih snaga na tom području; u oba vojna okruga postoji već izgrađena infrastruktura koja bi omogućila smještanje dijela snaga povučenih iz Srednje i Istočne Europe.

23 Lunev, Stanislav, *Russia Balks on the CFE, Threatening Regional Security*, *The Jamestown Foundation Prism: A Biweekly on the Post-Soviet States*, Vol. 1, Issue 24, 17. studeni 1995.

24 Kostrenko, V. Yu, *Statement to the Joint Consultative Group CFE Treaty*, 14. rujna 1993.

25 Audritsch, M. R., *Russia's equipment holdings on the flanks*, *Jane's Intelligence Review*, Vol. 7, No. 12, prosinac 1995.

jave, predloživši pronalazak rješenja bočnih zona u postojećim okvirima sporazuma.²⁶

Tablica 4

*Ograničenja TLE na području bočnih zona,
prema prvobitnim odredbama CFE sporazuma*

Država	Tenkovi	Oklopna borbena vozila	Topničko oružje
Armenija	220	220	285
Azerbejdžan	220	220	285
Bugarska	1750	200	1750
Gruzija	220	220	285
Moldova	210	210	250
Rumunjska	1375	2100	1475
Ukrajina (u službi i u pričuvni)	680	350	890
Ukrajina (uskладиšteno u Odeskom okrugu)	400	0	500
Rusija (u službi i u pričuvni)	700	580	1280
Rusija (uskладиšteno u Južnolenjingradskom okrugu)	600	800	400

Izvor: Blunth, Christopher, Arms control and proliferacion, str. 310.

SAD su se pri razmatranju zahtjeva za modifikacijom bočnih zona vodile trima premisama:²⁷

- ako Rusija ne ispuni svoje obveze smanjivanja TLE u bočnim zonama, bit će potkopana legitimnost odredbi koje reguliraju TLE u bočnim zonama, a moguće je dovođenje u pitanje i legitimnosti cijelog CFE sporazuma;
- modificiranje odredbi CFE sporazuma koje se odnose na bočne zone ne smije narušiti sigurnost bilo koje članice CFE sporazuma, a posebno se ne smije ugroziti sigurnost zemalja koje graniče s Ruskom Federacijom;
- bilo kakvo rješenje problema bokova ne smije ugroziti suverenitet i teritorijalni integritet okolnih država.

Navedene premise dovele su do američkog odbijanja ruskog prijedloga o stvaranju zone izdvojene iz CFE režima na jugu danog u srpnju 1995.

²⁶ Vidi: Lachowski, Zdzislaw, *Conventional arms control and security cooperation in Europe*. Objavljeno u *SIPRI Yearbook 1996: Armaments, Disarmaments and International Security*, Oxford University Press, Oxford 1996., str. 719-720.

²⁷ Slocombe, Walter B., *CFE Flank Agreement: Enhancing U.S. and European Security*, *USIA Electronic Journal*, Vol. 2, No. 3, kolovoz 1997.

godine (time bi se narušio integritet cjelokupnog sporazuma, a samo bi bilo pitanje vremena kad bi Turska, kao odgovor na vjerojatno rusko nagomilavanje oružja u toj zoni, i sama prekršila CFE sporazum vlastitim koncentracijama oružanih snaga). Istog mjeseca (19. srpnja) ruska strana dala je i prijedlog značajnog povećanja ruskih TLE razina, zatraživši da joj se u bočnim zonama odobri razmještaj viška TLE,²⁸ što je bio posljednji u nizu takvih ruskih prijedloga (vidi tablicu 5). Prema procjeni američkog ministarstva vanjskih poslova, u tom trenutku Rusija je u bočnim zonama imala 3.000 tenkova, 5.500 oklopnih borbenih vozila i 3.000 topničkih oružja (od toga je na području Kavkaza bilo 1.700 tenkova, 3.600 oklopnih borbenih vozila i 3.000 topničkih oružja).²⁹

Tablica 5

Ruski prijedlozi TLE ograničenja u bočnim zonama

	Tenkovi	Oklopna borbena vozila	Topnička oružja
Prijedlog iz 1994. godine			
Ukupno u bočnim zonama	1100 ¹	3000	2100
Sjevernokavkaski vojni okrug	600	2200	1000
Prijedlog iz 1995. godine			
Ukupno u bočnim zonama	1950	4500	2700
Sjevernokavkaski vojni okrug	1060	2270	1680

¹ Načelnik glavnog stožera ruskih oružanih snaga Mihail Kolesnikov predložio je povećanje broja tenkova na 1.500.

Izvor: SIPRI Yearbook 1996: Armaments, Disarmaments and International Security, str. 721.

NATO je u rujnu 1995. godine na sastanku JGC-a³⁰ dao prijedlog rješenja problema bokova, koji se zasnivao zadržavanju postojećih TLE ograničenja, modifikaciji bočnih zona Ruske Federacije i Ukrajine u cilju njihova smanjivanja, te TLE ograničenjima u područjima izdvojenim iz bočnih zona (uključujući i dodatne mjere verifikacije brojnosti TLE u „starim” i „novim” zonama).³¹ Navedeni prijedlog postao je osnova za rješavanje pitanja bočnih zona.

28 Zatražen je razmještaj dodatnih 1.250 tenkova, 3.900 oklopnih borbenih vozila i 1.400 topničkih oružja (od toga je u južnu bočnu zonu trebalo razmjestiti 360 tenkova, 1.690 oklopnih borbenih vozila i 400 topničkih oružja).

29 Lachowski, *Conventional arms...*, str. 721.

30 Joint Consultative Group – tijelo u okviru CFE sporazuma zaduženo za razmatranje svih pitanja vezanih uz provedbu CFE sporazuma.

31 Lachowski, *Conventional arms...*, str. 721.

Na prvoj konferenciji posvećenoj pregledu CFE sporazuma (CFE Treaty Review Conference), održanoj u svibnju 1996. godine u Beču, predložena je kompromis. Rusija je dobila rok do 31. svibnja 1999. godine za ispunjavanje odredbi sporazuma povezanih s njezinim bočnim zonama, pri čemu je u navedenom roku dobila pravo zadržavanja viška TLE (vidi tablicu 6).

Tablica 6

CFE ograničenja TLE na području ruskih bočnih zona

	Tenkovi	Oklopna borbena vozila	Topništvo
Originalna ograničenja ¹	1300	1380	1680
Dozvoljeni TLE, svibanj 1996. ²	1897	4397	2422
Dozvoljeni TLE nakon 31. svibnja 1999. ³	1800	3700	2400

¹ Originalne TLE razine sada se odnose na modificirane (smanjene) bočne zone. Zajednički zbroj TLE u postrojbama obje bočne zone i u skladištima.

² Odnose se na originalno definirane bočne zone. Povećanje je privremeno i može se zadržati samo do 31. svibnja 1999.

³ Odnose se na originalno definirane bočne zone.

Izvor: McCausland, Jeffrey D., *NATO and Russian Approaches To 'Adapting' the CFE Treaty, Arms Control Today, kolovoz 1997.*
(<http://www.armscontrol.org/ACT/august.cfeadapt.html>).

Osim određivanja novih TLE limita, prekrojene su i bočne zone. Iz njihova sastava izdvojena su sljedeća područja:

- oblast Odese u Ukrajini;
- Astrahanska i Volgogradska oblast u Rusiji;
- istočni dio Rostovske oblasti u južnoj Rusiji;
- središte za održavanje u Kuščevskaji (južna Rusija) i uski koridor u Krasnodarskoj oblasti koji vodi do Kuščevskaje;
- oblast Pskova u sjevernoj Rusiji.

Iako navedena područja neće biti podvrgnuta TLE ograničenjima koja vrijede za bočne zone, za njih i dalje vrijede ukupna ograničenja CFE sporazuma. Uz navedeno, uvedena su i ograničenja za broj oklopnih borbenih vozila koja se mogu smjestiti na području Pskova (600), Astrahana (552), Volgograda (552) i istočnog Rostova (310).³² U sastavu bočnih zona

³² Članak II Aneksa A Završnog dokumenta Prve konferencije o pregledu djelovanja Sporazuma o konvencionalnim oružanim snagama u Europi i Završnom dokumentu pregovora o brojnosti ljudstva (Final document of the first conference to review the operation

ostala su ruska granična područja prema Ukrajini i Turskoj (Krasnodar Krai, zapadni dio Rostovske oblasti), te na Baltiku/Barentsovom moru (Lenjingradski vojni okrug) čime je spriječeno koncentriranje ruskih snaga uz granicu koje bi moglo izazvati sličnu reakciju susjednih država.

*Geografski položaj ruskih bočnih zona
i njihova modifikacija 1996. godine*

*Sivim rasterom prikazana su područja izdvojena iz sastava ruskih bočnih zona.
Izvor: Foreign Policy, No. 104, str. 113.*

of the Treaty on conventional armed forces in Europe and the concluding act of the negotiation on personnel strength).

Time su ruske i ukrajinske bočne zone smanjene uz zadržavanje originalnih TLE limita, čime su obje zemlje dobile mogućnost stvaranje nešto većih koncentracija snaga u bočnim zonama (kroz fleksibilnije TLE razmještaje) nakon svibnja 1999. godine. Navedeno rješenje nije dovodilo u pitanje ranije uspostavljenu ravnotežu snaga te time nije ugrožena sigurnost drugih zemalja CFE sporazuma, a posebno zemalja koje graniče s Ruskom Federacijom i Ukrajinom u sjevernoj i južnoj regiji.

4. Prilagodba CFE sporazuma

Navedeni primjer pitanja bočnih zona pokazao je hitnu potrebu prilagodbe CFE sporazuma novim posthladnoratovskim prilikama u Europi. CFE sporazum je nastao u trenutku kad je u Europi još uvijek postojala bipolarna podjela, no još prije njegova stupanja na snagu prilike su se korjenito promijenile, raspadom Sovjetskog Saveza i Varšavskog ugovora te kasnije Čehoslovačke, što je odmah dovelo do prvih promjena čak i prije nego što je sporazum stupio na snagu (raspodjela CFE kvota među novostvorenim državama). Međutim, rasprava o reviziji Sporazuma bila je odgođena potrebom provedbe Sporazuma (do studenog 1995. godine) i zatim rješavanjem pitanja bočnih zona.

Kao novi čimbenik koji će utjecati na adaptaciju CFE sporazuma javila se i odluka NATO-a o primanju novih članica u sastav ove organizacije, definitivno potvrđena na madridskom samitu NATO-a 1997. godine. Prema ruskom mišljenju, time je značajno narušena ravnoteža snaga u Europi, koja se ionako pomicala u korist NATO-a. Krajem 1988. godine odnos snaga između Varšavskog ugovora i NATO-a bio je 2,7:1 (između samog SSSR-a i NATO-a 2:1); sredinom devedesetih, nakon raspada Varšavskog ugovora, odnos snaga se pomaknuo u korist NATO-a (Rusija-NATO 1:2,8). Ako bi se bivši sovjetski saveznici pridružili NATO-u, ravnoteža bi bila 1:3,7 u korist NATO-a; u slučaju pridruživanja bivših sovjetskih republika na području Europe odnos bi bio 1:4,5.³³ Time bi prema ruskom mišljenju, NATO ostvario gotovo trostruko veću superiornost u konvencionalnim snagama nad Rusijom, što bi za Moskvu bilo neprihvatljivo.

Na prvoj konferenciji posvećenoj pregledu CFE sporazuma, uz rješavanje pitanja bočnih zona donesena je i odluka o početku pregovaranja radi prilagodbe CFE sporazuma novim prilikama u Europi. Na samitu OESS-a u Lisabonu u prosincu 1996. godine ovo tijelo postalo je okvirom u kojemu će biti provedena adaptacija CFE sporazuma. Proces prilagodbe službeno je počeo 21. siječnja 1997. godine radom JCG-a.

³³ Arbatov, Alexei, Eurasia Letter: A Russian-U.S. Security Agenda, *Foreign Policy*, No. 104, jesen 1996., str. 112.

NATO-ovi prijedlozi za adaptaciju sporazuma izneseni su 20. veljače 1997. godine.³⁴

- značajno smanjivanje količine naoružanja na cijelom europskom kontinentu;
- napuštanje stare blokovske strukture sporazuma (podjela na zapadnu i istočnu skupinu država) u korist sistema nacionalnih limita;
- sporazum o bočnim zonama postignut 1996. godine i dalje bi se primjenjivao;
- struktura zona i regionalnih ograničenja bi se (uz izuzetak bočnih zona) zamijenila sistemom teritorijalnih ograničenja;
- razina TLE u Bjelorusiji, Češkoj Republici, Mađarskoj, Poljskoj, Slovačkoj, zapadnoj Ukrajini i ruskoj vojnoj oblasti Kaliningrada zadržala bi se na dostignutoj razini;
- države članice NATO-a pridonijele bi daljnjim ukupnim smanjenjima TLE razina u Europi;
- pružila bi se mogućnost pridruživanja drugih zemalja CFE sporazumu;
- procedure informiranja i verifikacije bi se poboljšale.

Ruski prijedlozi bili su usmjereni prema smanjivanju NATO-ovih snaga sljedećim mjerama: traženje unilateralnog smanjenja TLE limita članica NATO-a, bez smanjivanja limita Ruske Federacije i bivših članica Varšavskog ugovora, zabrana stalnog stacioniranja TLE stranih država na teritoriju zemalja gdje do sada takvi koraci nisu poduzimani (odnosno na teritoriju budućih članica NATO-a), sprečavanje povećanja TLE limita u područjima gdje su sada stacionirane strane vojne snage. Uz to Rusija se suprotstavila predloženim teritorijalnim TLE ograničenjima i zatražila ukidanje ograničenja povezanih s stalnim mjestima skladištenja opreme, i prijenosom svog naoružanja i opreme s tih mjesta u aktivne postrojbe (time bi se broj primjeraka teškog naoružanja u aktivnim postrojbama povećao za 3700 primjeraka).³⁵ Kombinacijom navedenih mjera ruska strana je navela kako bi se smanjio za Rusiju nepovoljni odnos snaga između NATO-a i Rusije.

³⁴ *Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, UK Foreign & Commonwealth Office, Background brief, London, svibanj 1997., str. 3-4. Walking, Sarah, NATO Presents Initial Proposal For Adaptation of CFE Treaty, *Arms Control Today*, ožujak 1997. (<http://www.armscontrol.org/ACT/march/cfe.htm>).

³⁵ Walking, Sarah, Russian Proposal for CFE Adaptation Seeks New Limits on NATO Arms, *Arms Control Today*, travanj 1997. (<http://www.armscontrol.org/act/april/cfe-april.htm>).

Dana 23. srpnja 1997. godine potpisnice CFE sporazuma postigle su dogovor o osnovnim elementima za adaptaciju sporazuma kao okviru za daljnje pregovore.³⁶

1. Svaka potpisnica sporazuma dobit će TLE ograničenja za pet kategorija oružanih sistema koji su pokriveni sporazumom, pri čemu će u ova ograničenja biti uključene i snage države stacionirane izvan njezina nacionalnog teritorija. NATO se obvezao da će TLE limiti njegovih članica biti „značajno niži” od dosadašnjih, a Rusija je izrazila spremnost za uništenjem dodatnih 2.800 oružanih sistema.
2. Svaka potpisnica sporazuma dobit će i teritorijalna TLE ograničenja, koja će predstavljati zbroj nacionalnih limita i/ili bilo kojih snaga druge države stacioniranih na njezinom teritoriju. Rusija je predložila da ograničenja uključuje i zračnu moć (avioni i helikopteri), što je NATO odbio s obrazloženjem da su zrakoplovne postrojbe previše mobilne da bi se uspješno mogla provoditi verifikacija njihova razmještaja.
3. Teritorijalna ograničenja bi se mogla privremeno prekoračiti u slučaju privremenih razmještaja stranih postrojbi, održavanja unaprijed najavljenih vojnih vježbi, i „misija za održavanje mira” pod mandatom UN-a i OESS-a, ali uz uvjet davanja pristanka zemlje-domaćina.
4. Status bočnih zona ostao bi isti na temelju sporazuma iz 1996. godine.
5. Pristupanje novih članova CFE sporazumu provodilo bi se na temelju odobrenja svih potpisnica sporazuma.
6. Razmotrit će se razvoj „regionalnih ograničenja u pojedinim regijama” i „podograničenja o dodatnom smještaju TLE”.

Preliminarni sporazum o prilagodbi CFE sporazuma potpisan je 30. ožujka 1999. godine, a u njega su uključeni osnovni elementi prilagodbe prihvaćeni 1997. godine. Glavne odrednice preliminarnog sporazuma jesu:³⁷

- Uvodi se 30 odvojenih nacionalnih TLE ograničenja (za svaku državu potpisnicu) čime se ukida prijašnja podjela zemalja potpisnica na zapadnu (NATO) i istočnu (tzv. Budimpešta/Taškent) grupu; svaka država dobit će i teritorijalno TLE ograničenje (ograničenje TLE u okvirima svojih granica, pri čemu će se uračunavati i strane snage

³⁶ The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE): "Basic Elements" for Adapting the Treaty, The Arms Control Association Fact Sheet, *Arms Control Today*, ožujak 1998. (<http://www.armscontrol.org/FACTS/cfefact.htm>).

³⁷ I. Boese, Wade, CFE Parties Outline Adapted Treaty; Limits to Allow NATO Growth, *Arms Control Today*, ožujak 1999. (<http://www.armscontrol.org/ACT/march99/natmr99.htm>).

smještene na njeznu teritoriju). Države u bočnim zonama imat će izjednačena nacionalna i teritorijalna TLE ograničenja (tako da, ako neka od tih zemalja želi smjestiti strane snage na svom teritoriju, morat će smanjiti TLE u sastavu vlastitih oružanih snaga). Definitivno su odbijeni ruski prijedlozi o teritorijalnim ograničenjima za smještaj helikoptera i aviona.

- Teritorijalna ograničenja bit će moguće privremeno prekoračiti u slučaju najavljenih vojnih vježbi i misija čuvanja mira pod pokroviteljstvom UN-a i OECS-a. Ti privremeni razmještaji ne mogu biti veći od 153 tenka, 241 oklopnog borbenog vozila i 140 topničkih oružja.
- U slučajevima kriza, državama izvan bočnih zona bit će dopušteni „izuzetni privremeni razmještaji”, i to do 459 tenkova, 723 oklopna borbena vozila i 420 topničkih oružja. Bit će dozvoljeni i simultani privremeni razmještaji.
- Članice NATO-a predložile su smanjivanje njihove ukupne razine TLE s 89.026 na 80.000 oružja: ³⁸ SAD je predložila smanjivanje svoje TLE razine s 13.088 na 7.590, a SR Njemačka za 963 oružja. Rusija je predložila smanjivanje TLE za 385 oružja (trenutno dozvoljeni TLE je 28.601 oružje).
- Za nove članice NATO-a (Poljska, Češka, Mađarska) do 2003. godine predviđeno je smanjivanje njihovih trenutnih nacionalnih TLE razina, što su u travnju 1999. godine prihvatili njihovi predstavnici.³⁹ Zauzvrat, Rusija se obvezala da neće povećati TLE u Lenjingradskom vojnom okrugu i Kaliningradskoj vojnoj oblasti.
- Bočne zone će biti zadržane u CFE sporazumu, unatoč tome što je Rusija tražila njihovo ukidanje. Zauzvrat, iako razina TLE za sve države u bočnim zonama ostaje nepromijenjena, Rusiji je dopušteno povećanje broja oklopnih borbenih vozila.⁴⁰
- Radi rješavanja pitanja razmještaja dodatnih TLE u aktivne postrojbe iz mjesta čuvanja (označena stalna mjesta uskladištenja)⁴¹ navodi

38 Zapravo NATO ne bi morao uništiti ni jedan oružani sistem, jer je već sada ukupni TLE razina zemalja članica ispod predložene, na 64.091 oružju.

39 *New NATO members make concessions*, The Jamestown Foundation Monitor: a Daily Briefing on the Post Soviet States, Vo. 5 Issue 76, 20. travnja 1999.

40 Umjesto 1.380 oklopnih borbenih vozila koja se mogu smjestiti u smanjenim bočnim zonama, taj se broj povećava na 2140. Zauzvrat, Rusija nema pravo privremenog smještanja borbenih oklopnih vozila u smanjenim bočnim zonama, mora smanjiti TLE smještene u Gruziji i povući sve TLE iz Moldove. Ovo popuštanje NATO-a vjerojatno je povezano s željom da se ne pokreće pitanje da li je Rusija prekršila CFE limite za TLE u bočnim zonama (vidi: Boese, Wade, Russian Compliance With CFE 'Flank' Limit in Doubt, *Arms Control Today*, travanj/svibanj 1999.).

41 CFE sporazum ograničava količinu TLE koja se mogu razmjestiti u aktivne postrojbe.

se kako države potpisnice mogu slobodno transferirati TLE iz skladišta u aktivne postrojbe, ali uz uvjet uništenja četiri primjerka svakog oružja za jedno transferirano oružje.

Budućnost CFE sporazuma

Navedene odrednice potvrđene su u promjenama CFE sporazuma, prihvaćenima na Istanbulskom samitu OESS-a (16.-19. studenoga 1999.).⁴² Dogovorom o modifikaciji određene su i nova nacionalna i teritorijalna TLE ograničenja (vidi tablice 7 i 8), čime su modificirani originalni članci IV i V CFE sporazuma.

Tablica 7

Novi nacionalni TLE limiti članica CFE sporazuma

Država	Tenkovi	AFV – ukupno	AFV – HACV i AIFV	AFV – samo HACV	Topnička oružja	Borbeni avioni	Borbeni helikop- teri
Armenija	220	220	135	11	285	100	50
Azerbejdžan	220	220	135	11	285	100	50
Belgija	300	989	600	237	288	209	46
Bjelorusija ⁽¹⁾	1800	2,600	1590	130	1615	294	80
Bugarska	1475	2000	1100	100	1750	235	67
Češka ⁽²⁾	957	1367	954	69	767	230	50
Danska	335	336	210	17	446	82	18
Francuska	1226	3700	1983	535	1192	800	374
Grčka	1735	2498	1599	70	1920	650	65
Gruzija	220	220	135	11	285	100	50
Mađarska ⁽³⁾	835	1700	1020	85	840	180	108
Irska	0	0	0	0	0	0	0
Italija	1267	3172	1970	0	1818	618	142
Kanada	77	263	263	0	32	90	13
Kazahstan	50	200	0	0	100	15	20
Luksemburg	0	0	0	0	0	0	0
Moldova	210	210	130	10	250	50	50
Nizozemska	520	864	718	0	485	230	50
Njemačka	3444	3281	3281	80	2255	765	280
Norveška	170	275	181	0	491	100	24

Ostatak (bez obzira što ne predstavlja višak u ukupnim TLE limitima) mora biti uskladišten u označenim stalnim mjestima uskladištenja.

⁴² Vidi: *Agreement on Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, Istanbul, 19. studenoga 1999.

Poljska ⁽⁴⁾	1730	2150	1700	107	1610	460	130
Portugal	300	430	267	77	450	160	26
Rumunjska	1375	2100	552	72	1475	430	120
Ruska Federacija ⁽⁵⁾	6350	11.280	7030	574	6315	3416	855
SAD	1812	3037	2372	0	1553	784	396
Slovačka ⁽⁶⁾	478	683	476	34	383	100	40
Španjolska	750	1588	1228	191	1276	310	80
Turska	2795	3120	1993	93	3523	750	130
Ujedinjeno Kraljevstvo	843	3017	1335	200	583	855	350
Ukrajna ⁽⁷⁾	4080	5050	3095	253	4040	1090	330

Značenje kratica: AIV-oklopna borbeno vozila; AIFV-oklopna borbeno vozila pješništva; HACV-teška oklopna borbeno vozila.

- (1) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 1.525 tenkova, 2.175 borbenih oklopnih vozila i 1.375 topničkih oružja.
- (2) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 754 tenkova, 1.223 borbenih oklopnih vozila i 629 topničkih oružja.
- (3) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 658 tenkova, 1.522 borbenih oklopnih vozila i 688 topničkih oružja.
- (4) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 1.362 tenka, 1.924 borbenih oklopnih vozila i 1.319 topničkih oružja.
- (5) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 5.575 tenkova i 5.505 topničkih oružja.
- (6) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 376 tenkova, 611 borbenih oklopnih vozila i 314 topničkih oružja.
- (7) U aktivnim postrojbama može se nalaziti najviše 3.130 tenkova, 4.350 borbenih oklopnih vozila i 3.240 topničkih oružja.

Izvor: Članak 21 Dogovora o prilagodbi CFE sporazuma.

Tablica 8

Teritorijalni TLE limiti članica CFE sporazuma

Država	Tenkovi	Oklopna borbeno vozila	Topnička oružja
Armenija ⁽³⁾⁽⁴⁾	220	220	285
Azerbejdžan ⁽³⁾⁽⁴⁾	220	220	285
Belgija ⁽⁵⁾	544	1505	497
Bjelorusija ⁽⁵⁾	1800	2600	1615
Bugarska ⁽³⁾⁽⁴⁾	1475	2000	1750
Češka ⁽⁵⁾	957	1367	767
Danska ⁽⁵⁾	335	336	446
Francuska ⁽⁵⁾	1306	3820	1292
Gruzija ⁽³⁾⁽⁴⁾	220	220	285

Grčka ⁽³⁾⁽⁴⁾	1735	2498	1920
Island ⁽³⁾⁽⁴⁾	0	0	0
Mađarska ⁽⁵⁾	835	1700	840
Italija ⁽⁵⁾	1642	3805	2062
Kazahstan ⁽⁵⁾	50	200	100
Luksemburg ⁽⁵⁾	143	174	47
Moldova ⁽³⁾⁽⁴⁾	210	210	250
Nizozemska ⁽⁵⁾	809	1220	651
Njemačka ⁽⁵⁾	4704	6772	3407
Norveška ⁽³⁾⁽⁴⁾	170	282	557
Poljska ⁽⁵⁾	1730	2150	1610
Portugal ⁽⁵⁾	300	430	450
Rumunjska ⁽³⁾⁽⁴⁾	1375	2100	1475
Ruska Federacija ⁽⁵⁾ od čega ⁽¹⁾⁽³⁾⁽⁴⁾	6350 1300	11280 2140	6315 1680
Slovačka ⁽⁵⁾	478	683	383
Španjolska ⁽⁵⁾	891	2047	1370
Turska ⁽³⁾⁽⁴⁾	2795	3120	3523
Ujedinjeno Kraljevstvo ⁽⁵⁾	843	3029	583
Ukrajina ⁽⁵⁾ od čega ⁽²⁾⁽³⁾⁽⁴⁾	4080 400	5050 400	4040 350

(1) U Lenjingradskom vojnom okrugu (iz kojeg je isključena oblast Pskova) i Sjevernokavkaskom vojnom okrugu (isključene oblasti Volgograda, Astrahana, dio oblasti Rostova istočno od linije koja se proteže između Kuščevskaje — Volgodonska — oblasti Volgograda; te Kuščevskaje i uskog koridora u Krasnodarskom kraju koji vodi do Kuščevskaje). Ovo teritorijalno TLE ograničenje ne može biti prekoračeno u slučajevima vojnih vježbi i privremenih razmještaja oklopnih borbenih vozila.

(2) U Odeskoj oblasti.

(3) Teritorijalna ograničenja ili teritorijalna podograničenja koje države potpisnice Sporazuma mogu privremeno povećati (Članak V, stavak 5 CFE sporazuma).

(4) Moguće je maksimalno privremeno povećanje za 153 tenka, 241 oklopno borbeno vozilo i 140 topničkih oružja.

(5) Moguće je privremeno povećanje u slučaju kriza za najviše 459 tenkova, 723 oklopna borbeno vozila i 420 topničkih oružja.

Izvor: Članak 22 Dogovora o prilagodbi CFE sporazuma.

Donesena prilagodba CFE sporazuma će za otprilike 50% smanjiti brojnost oružja obuhvaćenog TLE ograničenjima sporazuma (tenkovi, oklopna borbeno vozila, topnička oružja, borbeni helikopteri, borbeni avioni) na europskom kontinentu. Brojčano, razlike u odnosu na prethodno razdoblje su sljedeće:⁴³

- brojnost tenkova smanjuje se s 39.142 na 31.740;
- borbenih oklopnih vozila s 59.822 na 56.570;
- topničkih oružja s 38.286 na 35.312;
- borbenih helikoptera s 3892 na 3994 (povećanje za 102 primjerka);
- borbenih aviona s 13.362 na 13.282.

Istanbulskim sporazumom nipošto nije završena adaptacija CFE sporazuma. Sljedeći korak je širenje Sporazuma na zemlje koje još nisu u njegovu okviru, na području Baltika (Švedska, Finska, Estonija, Letonija, Litva) i Jugoistočne Europe/Balkana (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, SR Jugoslavija, Makedonija, Albanija). Širenje na području Baltika, usprkos mogućim zaprekama koje će vjerojatno postavljati Rusija, moglo bi se ostvariti u relativno brzom roku, jer ni jedna od zemalja regije nema posebno velike oružane snage (vidi tablicu 9), a Finska i Švedska planiraju daljnju racionalizaciju svojih oružanih snaga.

Tablica 9

Vojne snage baltičkih država neobuhvaćenih CFE sporazumom

Država	Tenkovi	Oklopna borbena vozila	Topnička oružja	Borbeni helikopteri	Borbeni avioni	Ljudstvo
Estonija	0	39	76	0	0	4.340
Finska	230	1063	2479	0	106	31.700
Letonija	0	38	36	0	4	11.130
Litva	0	15	52	0	0	4.960
Švedska	748	1566	1571	20	362	53.100

Izvor: The Military Balance 1998/99, str. 82-84, 87-88, 95-96.

Preostale baltičke države nemaju sredstava za značajnije jačanje svojih oružanih snaga, a čak i da se odluče na takav korak, ruska vojna nadmoć je tolika da se ove zemlje ne mogu samostalno oduprijeti eventualnom ruskom napadu. S obzirom da će, zbog ruskog protivljenja i odnedavna pojačanog interesa NATO-a za jug Europe (područje Sredozemlja) primanje Estonije, Letonije i Litve u NATO biti najvjerojatnije odgođeno za dulje razdoblje, CFE sporazum (koji bi praktično ozakonio sada uspostavljeno stanje u odnosu snaga) bi mogao predstavljati kompromis prihvatljiv kako za Rusiju tako i za ostale baltičke države. Interes za ulazak u režim CFE sporazuma već je iskazala Litva.⁴⁴ Problem u po-

43 Lale, Sariibrahimoglu, Revision to CFE Treaty reduces Euro arsenal, *Jane's Defence Weekly*, 24. studenog 1999., str. 3.

44 Lithuanian president suggests CFE entry, *RFE/RL Newslines*, Vol. 3, No. 226, Part II, 19.

stizanju dogovora bi mogla predstavljati teritorijalna TLE ograničenja na području Lenjingradskog vojnog okruga, jer je vjerojatno kako bi Rusija pokušala iskoristiti to pitanje za dobivanje ustupaka povezanih s ovom bočnom zonom.

Uključivanje jugoistočnoeuropskih zemalja u CFE sporazum predstavljat će znatno veći izazov. Zbog korjenito promijenjene situacije nakon operacije *Allied Force* i unutarnjopolitičkih događaja u SR Jugoslaviji i Hrvatskoj, prije iznesene ideje o podjeli TLE kvota na tri strane u Bosni i Hercegovini⁴⁵ sada su prevladane. No, to ne znači da je riješen glavni problem. Da bi došlo do proširenja CFE sporazuma u ovoj regiji, potreban je konsenzus svih država nastalih raspadom SFRJ. Neizvjesnost oko budućeg statusa SR Jugoslavije u ovom trenutku predstavlja glavnu prepreku širenja CFE sporazuma: bilo kakvo širenje sporazuma bez uključivanja SR Jugoslavije osuđeno je na propast, a dok se ne riješi pitanje budućeg uređenja (centralizirana država, (kon)federacija četiri članice, a ne može se isključiti ni mogućnost raspada) i ne dođe do njezine unutarnjopolitičke stabilizacije, SR Jugoslavija se neće moći uključiti u CFE sporazum. To će se automatski reflektirati i na položaj Makedonije. Slični problemi su povezani i s statusom Albanije, no zbog njezine sadašnje male važnosti i utjecaja u regiji ona se može naknadno uključiti u CFE sporazum.

Uključenje Bosne i Hercegovine također ovisi o rješenju njezine unutarnjopolitičke situacije. S obzirom da je BiH *de facto* pod međunarodnim protektoratom, i da se ubrzo može očekivati daljnje smanjivanje do sada značajnog utjecaja susjednih zemalja na unutarnjopolitičku situaciju u BiH (Hrvatska, SR Jugoslavija), međunarodna zajednica će imati konačnu riječ u oblikovanju bosanskohercegovačkih oružanih snaga a time i uključivanju BiH u režim CFE sporazuma.

Što se tiče Hrvatske, ukoliko se postigne politički konsenzus s susjednim državama o utvrđivanju TLE kvota, njezino pristupanje CFE sporazumu ne bi trebalo biti problematično. Budući razvoj hrvatskih oružanih snaga, posebno nakon parlamentarnih izbora u siječnju 2000. godine, najvjerojatnije će biti usmjeren prema profesionalizaciji, tehnološkoj modernizaciji i brojčanom smanjivanju sastava oružanih snaga. Na te korake Hrvatsku upućuje i teška ekonomska situacija koja će u nekoliko idućih godina, ukoliko Hrvatska ne dobije stranu vojnu pomoć, značajno usporiti modernizaciju njezinih oružanih snaga. Problem u hrvatskom pristupanju režimu CFE sporazuma mogli bi predstavljati teritorijalni CFE limiti zbog geografskog položaja Hrvatske.

studenoga 1999.

45 Vidi: Peters, John E., *CFE and Military Stability in Europe*, RAND 1997., str. 45–52.

Najmanje zapreke za pristupanje režimu CFE sporazuma su pred Slovenijom, koja će vjerojatno pristupiti Sporazumu znatno prije ostalih država nastalih nakon raspada SFRJ. Slovenija nije vojno ugrožena ni s jedne strane, a ukoliko se (vrlo vjerojatno) nađe među drugom skupinom zemalja koje će biti primljene u NATO, to će biti najbolji jamac njezine sigurnosti.

Dakle, dok se ne riješi ključno pitanje koje sprečava širenje CFE sporazuma na područje bivše Jugoslavije (SR Jugoslavija), ostat će na snazi sadašnja regionalna ograničenja donesena sklapanjem Daytonskog sporazuma.⁴⁶ Međutim, čak i da dođe do relativno brzog širenja CFE sporazuma na ovo područje, sam po sebi CFE sporazum ne može stabilizirati stanje u regiji. On može biti samo jedna mjera iz paketa političkih i ekonomskih sredstava usmjerenih na stabilizaciju stanja na području bivše Jugoslavije.

Sljedeći problem povezan s budućnošću CFE sporazuma koji neće biti moguće brzo riješiti, je sadašnje otvoreno rusko kršenje TLE ograničenja na području Kavkaza⁴⁷ što je uostalom i bio razlog da se ratifikacija dogovora o modificiranju CFE sporazuma odloži do završetka ruske ofenzive u Čečeniji.

Općenito, može se postaviti pitanje današnje važnosti CFE sporazuma. Iako je u prvim posthladnoratovskim godinama pridonio stabilizaciji europskog kontinenta, njegovo značenje danas je ograničeno činjenicom da su praktično sve potpisnice Sporazuma smanjile svoje snage značajno ispod propisanih limita.⁴⁸ Uz to, CFE sporazum ne pruža odgovore na nove prijetnje, kao što je širenje terorizma i organiziranog kriminala ili sprečavanje proliferacije konvencionalnog i nuklearnog naoružanja. Klasični mehanizmi kontrole naoružanja, poput CFE sporazuma, nisu sposobni zaustaviti lokalne sukobe, što je pokazao rat na području bivše Jugoslavije. Stoga, u stabilizaciji situacije u Europi (a posebno Jugoi-stočnoj Europi) veće značenje mogu imati sporazumi poput Pakta o sta-

46 Prema članku IV Aneksa 1B Daytonskog sporazuma određeni su sljedeći TLE limiti za države potpisnice sporazuma: SR Jugoslavija: 1.025 tenkova, 850 oklopnih borbenih vozila, 3.750 topničkih oružja, 155 borbenih aviona, 53 borbeni helikoptera Bosna i Hercegovina: 410 tenkova (Federacija BiH 273, Republika Srpska 137), 340 oklopnih borbenih vozila (FBiH 227, RS 113), 1.500 topničkih oružja (FBiH 1000, RS 500), 62 borbeni aviona (FBiH 41, RS 21), 21 borbeni helikopter (FBiH 14, RS 7) Hrvatska: 410 tenkova, 340 oklopnih borbenih vozila, 1.500 topničkih oružja, 62 borbeni aviona, 21 borbeni helikopter.

47 Vidi: Boese, Wade, Russia Not in Compliance With CFE Flank Limits, *Arms Control Today*, srpanj/kolovoz 1999. (<http://www.armscontrol.org/ACT/julaug99/construct.html>).

48 Na primjer, iako je limit za tenkove koje u okviru svog europskog kontingenta mogu imati oružane snage SAD-a smanjen s 4.006 na 1.812 tenkova, 1. siječnja 1999. godine njihov broj bio je dvostruko manji, 846 tenkova.

bilnosti, koji se bave ekonomskim i političkim integracijskim procesima koji (dugoročno) pružaju najviše šanse za postizanje stabilnosti na neutralničnim točkama europskog kontinenta.

Literatura

- Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, UK Foreign & Commonwealth Office, Background brief, London, svibanj 1997.
- Agreement on Adaptation of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, Istanbul, 19. studenog 1999.
- Arbatov, Alexei, Eurasia Letter: A Russian-U.S. Security Agenda, *Foreign Policy*, No. 104, jesen 1996., str. 102-117.
- Audritsch, M. R., Russia's equipment holdings on the flanks, *Jane's Intelligence Review*, Vol. 7, No. 12, prosinac 1995.
- Blunth, Christopher, *Arms control and Proliferation*. Objavljeno u *Security Dilemmas in Russia and Euroasia* (ur. Blunth, Christopher), Royal Institute of International Affairs, London 1998., str. 303-322.
- Boese, Wade, CFE Compliance Report Issued; Treaty Adaptation Talks Continue, *Arms Control Today*, lipanj/srpanj 1998.
(<http://www.armscontrol.org/ACT/junjul98/cfej98>).
- Boese, Wade, CFE Parties Outline Adapted Treaty; Limits to Allow NATO Growth, *Arms Control Today*, ožujak 1999.
(<http://www.armscontrol.org/ACT/march99/natmr99.htm>).
- Boese, Wade, Russian Compliance With CFE 'Flank' Limit in Doubt, *Arms Control Today*, travanj/svibanj 1999.
(<http://www.armscontrol.org/ACT/aprmay99/cfeam99.htm>).
- Boese, Wade, *The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE): Preliminary Agreement for Adapting the Treaty*, The Arms Control Association Fact Sheet, travanj 1999. (<http://www.armscontrol.org/FACTS/cfe499.htm>)
- Boese, Wade, *Russia Not in Compliance With CFE Flank Limits*, *Arms Control Today*, srpanj/kolovoz 1999. (<http://www.armscontrol.org/ACT/julaug99/construct.html>).
- Dean, Jonathan, *Future of the CFE Treaty*, BASIC Paper No. 17, 6. svibnja 1996.
- Final document of the first conference to review the operation of the Treaty on conventional armed forces in Europe and the concluding act of the negotiation on personnel strenght*, Beč 15.-31. svibnja 1996.
- Lachowski, Zdzislaw, *Conventional arms control and security cooperation in Europe*. Objavljeno u *SIPRI Yearbook 1996: Armaments, Disarmaments and International Security*, Oxford University Press, Oxford 1996., str. 709-744.
- Lale, Sariibrahimoglu, Revision to CFE Treaty reduces Euro arsenal, *Jane's Defence Weekly*, 24. studenog 1999., str. 3.
- Lithuanian president suggests CFE entry, *RFE/RL Newsline*, Vol. 3, No. 226, Part II, 19. studenog 1999.

- Lunev, Stanislav, Russia Balks on the CFE, Threatening Regional Security, *The Jamestown Foundation Prism: A Biweekly on the Post-Soviet States*, Vol. 1, Issue 24, 17. studeni 1995.
- McCausland, Jeffrey D., *The CFE Treaty: a Cold War Anachronism?*, US Army War College, Carlisle Barracks, 15. veljače 1995.
- McCausland, Jeffrey D., NATO and Russian Approaches To 'Adapting' the CFE Treaty, *Arms Control Today*, kolovoz 1997. (<http://www.armscontrol.org/ACT/august.cfeadapt.html>).
- The Military Balance 1995/96, International Institute for Strategic Studies, London 1995.
- The Military Balance 1998/99, International Institute for Strategic Studies, London 1998.
- Nedimoglu, Necil, NATO and partner countries cooperate in implementing the CFE Treaty, *NATO Review*, Vol. 42, No. 3, lipanj 1994., str. 18-20.
- New NATO Members Make Concessions, *The Jamestown Foundation Monitor: a Daily Briefing on the Post Soviet States*, Vol. 5, Issue 76, 20. travnja 1999.
- Peters, John E., *CFE and Military Stability in Europe*, RAND 1997.
- Rogers, Marc, CFE deal eases Russian worry on NATO growth, *Jane's Defence Weekly*, 21. svibnja 1997.
- Slocombe, Walter B., CFE Flank Agreement: Enhancing U.S. and European Security, *USIA Electronic Journal*, Vol. 2, No. 3, kolovoz 1997.
- Starr, Barbara, CFE countries agree to revise Russians limits, *Jane's Defence Weekly*, 12. lipnja 1996., str. 5.
- Treaty On Conventional Armed Forces In Europe*. United States Arms Control and Disarmament Agency (<http://www.acda.gov>).
- The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE): „Basic Elements” for Adapting the Treaty*, The Arms Control Association Fact Sheet, *Arms Control Today*, ožujak 1998. (<http://www.armscontrol.org/FACTS/cfefact.htm>).
- U.S. Arms Control and Disarmament Agency Fact Sheet: Adaptation of the CFE Treaty*, 2. prosinca 1996.
- Walking, Sarah, Russian Proposal for CFE Adaptation Seeks New Limits on NATO Arms, *Arms Control Today*, travanj 1997. (<http://www.armscontrol.org/act/april/cfeapril.htm>).
- Walking, Sarah, NATO Presents Initial Proposal For Adaptation of CFE Treaty, *Arms Control Today*, ožujak 1997. (<http://www.armscontrol.org/ACT/march/cfe.htm>).

Robert Barić

Adaptation of the CFE Treaty

Summary

Recently held OSCE Summit in Istanbul officially passed the adaptations of the CFE Treaty, which adapted this treaty, established by the end of the cold war, to new European situation. However, the adaptation of the Treaty has not been completed: on one hand, the expansion of the CFE Treaty to other, previously excluded, European countries is expected (the Baltic countries, states created following the disintegration of former Yugoslavia); and on the other the problems relating to Russian marginal zones remain opened due to the latest Russian military action in Chechnya.